

Summary

Terela G. The legal status of labour inspectorates: the bills discuss by government committees in the era of the Hetmanate (1918).

The article analyzes the legislative activity about labour inspectorates creation as supervisors over the observance of legislation on labour protection in the era of the Hetmanate of P. Skoropadskyi. We investigate the legal status of labor inspectorates under the developed bills. The importance of works of government officials about attempts their legal implementation in the system of supervisors of the observance of labour legislation are emphasized. The organizational and legal bases of labour inspectorates are analyzed, namely the principles of appointment and professionalism of labour inspectors and elected assistants.

Key words: the Hetmanate, supervision, legislative activities, labour inspectorate, district labour inspector, local labor inspector, assistant of labour inspector.

УДК 340.134

О. І. ЧАПЛЮК

Оксана Іванівна Чаплук, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

СПІВВІДНОШЕННЯ СУБ'ЄКТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ

Сучасні умови інтеграції суспільних відносин, інтенсивна міжнародна співпраця та розширення напрямів внутрішньої, зовнішньої політики держав зумовлюють динаміку здійснення національної та міжнародної правотворчості, і таким чином призводять до їх суттєвих змін, як у зовнішньому, так і внутрішньому аспектах. Екскурс в історію становлення та функціонування правотворчості стверджує про розширення особливостей її здійснення, що має місце як за розгалуженням різновидів правотворчості, так і за розширенням її процесуальних і суб'єктних складових. Суттєве значення в процесі формування сучасних норм національного та міжнародного права відіграють суб'єкти правотворчості. Слід зазначити, що на підставі суб'єктивного розуміння суспільних і природних закономірностей, тенденцій, спираючись на правову спадщину – всі новації в праві створюються зусиллями людського розуму для досягнення певних цілей¹. Разом із тим, від належного суб'єктного забезпечення значною мірою залежить якість нормативно-правового акта.

Зокрема, існуючі наукові підходи щодо проблематики дослідження суб'єктного забезпечення правотворчості ускладнюються їх амбівалентним характером, адже формуванням сучасних норм права здійснюється в міжнародному та національному вимірах. Враховуючи останні тенденції розвитку правотворчості, в контексті синхронності формування норм національного та міжнародного права, саме суб'єкти національної та міжнародної правотворчості є тими центральними інституціями, від узгодженості дій яких залежить не лише реалізація механізму правотворчості, а й його кінцевий результат – якісна та ефективна система нормативно-правових актів. Також проблемні аспекти розуміння суб'єктів правотворчості породжують певні наукові дискусії щодо необхідності визначення конкретного кола суб'єктів правотворчості, що забезпечують формування сучасних норм національного та міжнародного права. За умови виокремлення чіткої системи суб'єктів, що наділені правотворчими повноваженнями, можливо говорити про їх природу, сутність та зміст діяльності. Окрім того, сучасна наукова література характеризується певною фрагментарністю досліджень та неоднозначністю підходів щодо розуміння суб'єктів правотворчості в цілому, і як наслідок відсутністю комплексної характеристики суб'єктів національної та міжнародної правотворчості. При цьому не аналізуються їх сутність, природа, поняття та інші теоретико-правові аспекти.

Тому площина окресленого наукового дослідження, по-перше, визначає принципову актуальність обраної автором тематики щодо пізнання суб'єктів національної та міжнародної правотворчості як єдиних засобів, що забезпечують єдність та узгодженість здійснення національної та міжнародної правотворчості; по-друге, ставить певні завдання, що передбачають виокремлення та аналіз факторів, що ускладнюють процес розуміння суб'єктів національної та міжнародної правотворчості, а також характеристика їх природи та сутності в процесі здійснення правотворчої діяльності. Реалізація зазначених завдань слугуватиме підставою для характеристики суб'єктів національної та міжнародної правотворчості шляхом виокремлення спільних та відмінних аспектів, а також особливостей їх взаємодії.

Зважаючи на неоднозначність наукових підходів щодо розуміння тих чи інших складових та інститутів правотворчості, можна стверджувати, що дослідження суб'єктів національної та міжнародної правотворчості ускладнюється певними факторами. По-перше, відсутністю єдиного наукового розуміння суб'єктів правотворчості, оскільки для розуміння цієї категорії науковцями часом використовуються різноманітні й не завжди тотожні терміни. Зокрема до осіб, що забезпечують здійснення правотворчості, застосовують терміни: суб'єкти, що мають право на участь в правотворчій діяльності²; учасники законодавчої діяльності³;

суб'єкти створення правових новацій⁴; уповноважені суб'єкти⁵; компетентні органи, що мають право створювати нормативні акти⁶.

По-друге, сутністю та природою національної і міжнародної правотворчості, адже незважаючи на їх похідний характер від правотворчості та наявність всіх необхідних елементів, що включає в себе остання, ці окремі різновиди характеризуються лише їм властивою сукупністю ознак, що надають змогу характеризувати їх як самостійні юридичні категорії. Тому наявність тих чи інших характерних особливостей національної чи міжнародної правотворчості визначає кількісний склад, правовий статус та компетенцію суб'єктів національної і міжнародної правотворчості.

По-третє, науковою невизначеністю суб'єктного забезпечення здійснення правотворчості на національному та міжнародному рівнях. Відомо, що процес формування норм права в сучасних умовах розвитку суспільних відносин набув рис демократизму, що в першу чергу проявилось в розгалуженні суб'єктів правотворчості, як у процесі формування норм національного права (інституційними складовими громадянського суспільства), так і норм міжнародного права (наділення правотворчими повноваженнями міжнародних організацій), а також розширенням меж їх взаємодії між собою. Саме це стало джерелом сучасних дискусій вчених щодо визначення кола суб'єктів, що наділяються правотворчими повноваженнями і дослідженням засад їх узгодженої взаємодії в процесі формування норм права на міжнародному та національному рівнях.

В. Сирих стверджує, що правотворчість є циклічним процесом, активну участь в якому беруть органи держави, політичні партії, громадські організації, громадяни й інші члени громадянського суспільства⁷. В. Кашаніна визначаючи суб'єктний склад правотворчості виокремлює: правотворчість народу; правотворчість державних органів; корпоративну правотворчість, яка є «найбільш масовою в підприємницьких корпораціях»⁸.

Здійснення подальшого наукового дослідження потребує певної авторської визначеності та конкретності у змісті виокремлених вище факторів. Щодо першого, то, на думку автора, з'ясування і систематизація наукових поглядів, а також розробка універсального підходу щодо визначення поняття суб'єктів (учасників) правотворчості національного й міжнародного рівня та співвідношення цього поняття з іншими суміжними категоріями є надзвичайно фундаментальною, тому потребує та заслуговує на подальше більш концептуальне дослідження на доктринальному рівні. Можна припустити, що наявність такої кількості термінологічних визначень, що мають не зовсім тотожний характер, у першу чергу, залежать від бачення автора, який досліджував окреслену проблематику, тому всі вищезазначені терміни мають пряме відношення та охоплюються поняттям «суб'єкт правотворчості», в цілому та «суб'єкти національної та міжнародної правотворчості», зокрема.

Значної уваги заслуговує характеристика другого фактору, адже вже акцентувалася увага на тому, що зміст національної та міжнародної правотворчості впливає на характер та особливості їх суб'єктного складу. Зокрема, досліджуючи межі здійснення національної та міжнародної правотворчості, Ю. Нічка, окрім нормативно-регламентованої процедури, предмету правотворчого регулювання, звертає увагу саме на наявність компетентного суб'єкта, як одного із елементів, що визначає якісну межу між національною та міжнародною правотворчістю⁹. Виходячи із наукового твердження, слід звернути увагу на те, що хоча науковець і не виокремлює різновиди суб'єктів національної та міжнародної правотворчості, однак передбачає їх самостійне існування, адже зміст їх компетенції є визначальним критерієм для розмежування національної та міжнародної правотворчості.

Виокремлення конкретного кола суб'єктів національної та міжнародної правотворчості, що ускладнюється змістом третього фактору, передбачає в першу чергу розмежування між собою суб'єктів національної та міжнародної правотворчості, що забезпечить визначення їх правового статусу та форм взаємодії між собою. Засновуючись на авторській позиції суб'єктами національної правотворчості є уповноважені особи, що характеризуються офіційністю, професійністю, цілеспрямованістю, одноособовістю, мають чітко визначений перелік повноважень та спрямовують свою діяльність на формування норм національного права. У свою чергу, суб'єктами міжнародної правотворчості можуть бути компетентні органи, які характеризуються ініціативністю, офіційністю, цілеспрямованістю, колегіальністю та відповідно до міжнародно-правового статусу володіють характерними особливостями, що надають їм можливість бути повноправними учасниками міжнародних відносин, що й передбачає пряму участь у створенні системи міжнародних юридичних документів.

Таким чином, можливо припустити, що суб'єкти національної та міжнародної правотворчості мають офіційний характер, оскільки володіють необхідним правовим статусом, тобто сукупністю прав та обов'язків, що забезпечують можливість формування норм національного та міжнародного права. Окрім того, саме наявність у них правового статусу, надає можливість стверджувати, що діяльність суб'єктів національної та міжнародної правотворчості засновується на нормах національного та міжнародного права. Це передбачає виокремлення та закріплення на нормативному рівні органів, що уповноважені на здійснення національної та міжнародної правотворчості. Залежно від функціональної направленості (національного чи міжнародного аспекту) спеціально уповноважених органів їх діяльність регламентується національним законодавством та нормами міжнародного права або ж виключно нормами міжнародного права, зокрема це стосується насамперед правотворчої діяльності міжнародних організацій як одного із суб'єктів міжнародної правотворчості.

Здійснення національної та міжнародної правотворчості базується виключно на процесуальних засадах адже їх наявність є запорукою узгодженого та ефективного механізму формування норм національного та міжнародного права. Зазначене передбачає, що суб'єкти національної та міжнародної правотворчості здійс-

нують діяльність у чітко визначених процедурних формах, які визначаються внутрішніми актами відповідних суб'єктів (міжнародні організації – статuti), а також нормами національного права. Проте, слід акцентувати увагу на тому, що кількість та зміст стадій національної та міжнародної правотворчості між собою значно відрізняється, що, в свою чергу, передбачає відмінність правового статусу між суб'єктами національної та міжнародної правотворчості.

Природа національної правотворчості передбачає прийняття рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта в одноособовому порядку органом, який наділений відповідною компетенцією, проте природа міжнародної правотворчості характеризується тим, що рішення про підготовку проекту міжнародного документа приймається колегіально, основою чого є сукупність волевиявлення держав та узгодження позицій суб'єктів міжнародної правотворчості. Це свідчить про наявність як одноособової, так і колегіальної природи суб'єктів національної та міжнародної правотворчості.

Ще однією важливою особливістю формування норм міжнародного права є те, що вони створюються внаслідок інтересу в суб'єкта міжнародного права, що зацікавлені у її прийнятті. Тому суб'єкти міжнародної правотворчості характеризуються певним ступенем ініціативності в цьому процесі, оскільки на основі виявлення необхідності забезпечення міжнародно-правовим регулюванням певної сфери суспільних відносин формується воля держав, яка і проявляється в процесі стадії ініціювання щодо творення норм міжнародного права.

Зазначені властивості суб'єктів національної та міжнародної правотворчості надають можливість виокремити їх спільні та відмінні аспекти, а також взаємодію.

Спільними аспектами суб'єктів національної та міжнародної правотворчості є такі:

1. Характеризуються єдністю мети (цілеспрямованістю), що зумовлює: по-перше, надання суспільним відносинам упорядкованого та стабільного характеру; по-друге, забезпечення визначення шляхів розвитку суспільства та держави, а також гармонійного рівня взаємодії між собою; по-третє, забезпечення належного та ефективного функціонування держави на внутрішньому і міжнародному рівнях шляхом формування норм національного і міжнародного права.

2. Діяльність суб'єктів національної та міжнародної правотворчості має організований характер, що передбачає формування норм національного та міжнародного права в передбачених на нормативному рівні певних процедурних формах. Це значною мірою забезпечує налагодженість та чіткість дій суб'єктів національної та міжнародної правотворчості.

3. Діяльність суб'єктів національної та міжнародної правотворчості характеризуються необхідним ступенем правової регламентації, тобто наявністю системи норм права, що визначають їх правовий статус та зміст діяльності в процесі формування норм права на національному та міжнародному рівнях.

4. Зміст діяльності суб'єктів національної та міжнародної правотворчості залежить від змісту і рівня розвитку суспільних відносин та стану міжнародної політики в економічній, фінансовій, культурній та інших сферах, що зумовлює необхідність їх правового регулювання та винайдення нових способів впорядкування.

Відмінні аспекти передбачають відображення конкретних особливостей статусу, напряму та змісту діяльності суб'єктів національної та міжнародної правотворчості:

1. Для суб'єктів національної правотворчості характерною є приналежність до конкретної держави, зокрема, яка уповноважує їх на здійснення відповідних правотворчих дій на національному рівні. Проте суб'єкти міжнародної правотворчості є самостійними суб'єктами міжнародного права і діють в міжнародній сфері, тобто спрямовують свою діяльність на формування норм міжнародного права.

2. Правовий статус та компетенція суб'єктів національної правотворчості визначається виключно національним законодавством держави. Діяльність суб'єктів міжнародної правотворчості регламентується нормами міжнародного права, статутними документами міжнародних організацій. Проте може мати місце і регламентація на національному рівні у випадку, коли національним законодавством уповноважуються органи від імені держави на формування норм права на міжнародному рівні.

3. Діяльність суб'єктів національної правотворчості спрямована виключно на формування норм національного права, що мають чітко визначені сфери поширення щодо території та громадян, а також обов'язковість їх поширення в територіальних межах. Проте суб'єкти міжнародної правотворчості формують виключно норми міжнародного права, що поширюються в процесі регламентування міжнародних відносин і мають добровільний характер застосування суб'єктами міжнародного права.

4. Суб'єкти міжнародної правотворчості здійснюють правотворчі функції в добровільному порядку, оскільки приймають рішення про формування норм міжнародного права, виходячи із національних потреб та інтересів. Однак суб'єкти національної правотворчості не мають самостійного характеру, оскільки діють лише з волі держави, що уповноважує їх на створення норм національного права.

Проте наявність суб'єктів національної та міжнародної правотворчості передбачає їх взаємодію, що визначається їх статусом та результатом діяльності. Це передбачає, що суб'єкти національної та міжнародної правотворчості є тими правовими інституціями, які здійснюють діяльність в одній правовій сфері, що й зумовлює їх характеристику як рівнозначних інститутів; наявність центрального суб'єкта національної та міжнародної правотворчості – держави, що забезпечує творення як норм національного права, так і норм міжнародного права; взаємодія суб'єктів національної та міжнародної правотворчості проявляється в їх кінцевому результаті, а саме – у прийнятих нормах національного та міжнародного права.

Вищезазначене вказує на можливість та необхідність існування суб'єктів національної та міжнародної правотворчості як самостійних, незалежних інституцій, що відіграють значну роль у правотворчому процесі на національному та міжнародному рівнях. Однак лише за умови їх взаємодії можливо розраховувати на необхідний, очікуваний результат у вигляді гармонійного співіснування норм національного права з міжнародним правом, що забезпечить стабільне функціонування і розвиток держав, суспільства та світового правопорядку в цілому.

¹ Шишко В. В. Культурологічні проблеми правотворчості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Шишко Валерій Валерійович. – К., 2004. – С. 153.

² Ковачев Д. А. Механизм правотворчества социалистического государства. Вопросы теории / Д. А. Ковачев. – М. : Юридическая литература, 1977. – С. 75–83.

³ Научные основы советского правотворчества : монография / отв. ред. д.ю.н., проф. Р. О. Халфина. – М. : Наука, 1981. – С. 138.

⁴ Дробязко С. Г. Правообразование, правотворчество, правоустановление, их субъекты и принципы / С. Г. Дробязко // Право и демократия : сб. науч. тр. – Минск, 2003. – Вып. 14. – С. 17.

⁵ Проблемы правотворчества субъектов Российской Федерации : науч.-метод. пособие / отв. ред. д.ю.н., проф. А. С. Пиголкин. – М. : Норма, 1998. – С. 68.

⁶ Бобров Р. Л. Основные проблемы теории международного права / Бобров Р. Л. – М. : Международные отношения, 1968. – С. 271.

⁷ Сырых В. М. Теория государства и права : [учеб. для вузов] / В. М. Сырых. – [5-е изд., стереотип.]. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2006. – С. 392.

⁸ Кашанина Т. В. Юридическая техника : [учеб.] / Т. В. Кашанина. – М. : Эксмо, 2007. – 437 с.

⁹ Ничка Ю. В. Межі національної та міжнародної правотворчості: загальнотеоретичні аспекти (на матеріалах європейської практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю. В. Ничка. – Л., 2011. – С. 3–4.

Резюме

Чаплиук О. І. Співвідношення суб'єктів національної та міжнародної правотворчості: методологічні аспекти здійснення.

У статті акцентовано увагу на неоднозначності підходів щодо розуміння суб'єктів правотворчості в цілому та відсутності наукових досліджень суб'єктів національної та міжнародної правотворчості. З'ясовано теоретико-правові особливості суб'єктів національної та міжнародної правотворчості, що надало змогу стверджувати про наявність спільних та відмінних аспектів між ними, а також пізнання їх як єдиних засобів, що забезпечують єдність та узгодженість процесуальних аспектів здійснення національної та міжнародної правотворчості.

Ключові слова: національна правотворчість, міжнародна правотворчість, суб'єкти національної правотворчості, суб'єкти міжнародної правотворчості.

Резюме

Чаплиук О. И. Соотношение субъектов национального и международного правотворчества: методологические аспекты осуществления.

В статье акцентировано внимание на отсутствии единых подходов к пониманию субъектов правотворчества в целом и научных исследований субъектов национального и международного правотворчества. Исследование теоретико-правовых особенностей субъектов национального и международного правотворчества дало возможность утверждать о наличии общих и отличительных аспектов между ними, а также познания их как единых средств, обеспечивающих единство и согласованность процессуальных аспектов осуществления национального и международного правотворчества.

Ключевые слова: национальное правотворчество, международное правотворчество, субъекты национального правотворчества, субъекты международного правотворчества.

Summary

Chapliuk O. Value subjects of national and international law-making process: methodological aspects of implementation.

The article also focused on the places without a common approach to the understanding of the subjects of law-making process in general, and research subjects of national and international pravotvorchestva. Issledovanie theoretical-legal characteristics of subjects of national and international law-making process, given the opportunity to assert that there are similarities and differences between the two aspects, as well as knowledge them as a means of ensuring the unity and coherence of the procedural aspects of the implementation of national and international law-making process.

Key words: national lawmaking process, international lawmaking process, subjects of national law-making process, subjects of international law-making process.

О. А. МИНГЕЛА

*Олег Андреевич Мингела, аспирант Донецкого
национального университета (г. Винница)*

ЮРИДИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: КРИТЕРИИ ОБОСОБЛЕНИЯ

Теории правовых систем, их структурной характеристике, в частности, юридической деятельности как части юридической практики, правовая наука уделяет немало внимания.

Так, методологические и теоретические аспекты юридической деятельности, её соотношение с правовой деятельностью исследует С. Д. Гусарев¹; организационно-юридическую деятельность в структуре общей юридической деятельности обосновывает Б. В. Шагиев²; разграничение юридического и неюридического в социальной деятельности через критерий юстициальности анализируется в работах Г. Канторовича и Л. Фридмэна³; юридическую квалификацию как основное содержание юридической деятельности и юридической практики рассматривает С. Д. Шапченко⁴ и другие исследователи.

Вместе с тем, названные и многие другие направления исследования юридической деятельности, несомненно, имеющие весомое научное значение, всей её проблематики не исчерпывают.

В частности, к числу дискуссионных в правовой теории относятся вопросы, связанные с самим понятием юридической деятельности, её пределами, структурой, содержанием, субъектами, соотношением со смежными правовыми явлениями и т.д.

В этой связи целью настоящей статьи является уточнение понятия юридической деятельности и критериев её обособления.

Юридическая деятельность, как известно, ориентирована на противостояние хаосу в жизни общества в интересах защиты прав его членов и групп. Поэтому в социуме прежде всего формируется представление о том, что результат юридической деятельности достигается посредством реализации норм публичного (конституционного, административного, уголовного и т.д.) права с участием государства как некоей «надобщественной» структуры или же через осуществление своеобразного общественного компромисса. Однако реализации норм публичного права, как правило, предшествуют события, связанные с частным правом. Кроме того, последние далеко не всегда обуславливают необходимость привлечения публично-правовых норм. В этом смысле юридическая деятельность всегда означает определенный комплекс юридически значимых действий любых субъектов в сфере права, т.е. действий, осуществляемых правовыми средствами для достижения правового результата. Конечно, масштабность и характер этих действий весьма различаются. Например, правотворчество депутатов парламента, заключение гражданами гражданско-правовых сделок или субъектами хозяйствования – хозяйственных договоров, трудоустройство физических лиц, защита адвокатом подсудимого и т.д. Однако действия во всех случаях – это единственная деятельность, которая создает реальные связи между людьми и реализует человеческую множественность, особенность человеческого бытия в общественном пространстве⁵. При этом, «юридичность» юридической деятельности предопределяется отнюдь не субъектным составом, а обуславливается её уникальными качествами, отражающими природу, место, роль и назначение в правовой сфере⁶. «Юридичность» этой деятельности характеризуется прежде всего преимущественным использованием правовых средств при её осуществлении, определенной последовательностью действий (юридических процедур), наличием соответствующей программы действий и правовым значением этих действий и достигаемого результата. В литературе обоснованно отмечается, что результат деятельности, подтверждая её «юридичность», имеет двойственное значение. Во-первых, уже сами действия, составляющие деятельность, вносят определенные изменения, совершенствование в правовую сферу, во-вторых, в обществе складывается правопорядок, выстраивается система правоотношений, которые хотел бы видеть законодатель, принимая соответствующие правовые нормы⁷.

В американской доктрине еще в середине прошлого века был предложен иной критерий обоснования «юридичности» юридической деятельности. Г. Канторович назвал его юстициальностью, которая, по его мнению, выражает возможность принудительного правового решения, но не само реальное решение⁸.

Л. Фридмэн, конкретизируя указанный критерий, подчеркивает, что юридическая практика свидетельствует о большей эффективности угрозы судебного разбирательства по сравнению с самой судебной тяжбой. Это, в частности, подтверждается большим количеством мировых соглашений и подобных договоренностей частного порядка, поскольку все время, пока происходит «торг» по существу инцидента, в сознании сторон витает мысли о возможном решении суда, если стороны не достигают взаимного удовлетворительного соглашения⁹.

В этом смысле юстициальность выступает неким правовым оружием (своеобразным «Дамокловым мечом»), которое хранится в досягаемости до возникновения необходимости. Субъекты права, осознавая наличие данного «оружия», соблюдают правовой компромисс между интересами друг друга. Если же в отношении вступает субъект-правоприменитель, то его решения сопровождаются угрозой применения государственного принуждения. Конечно, на юридическом «поле» не происходит кровопролития, однако по